

УДК 330.342: 303.725.2

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДНИКІВ

Б. Кульчицький

Львівський національний університет імені Івана Франка
79008 м. Львів, проспект Свободи, 18
E-mail: kulchytskyj@lycos.com

У статті аналізуються теоретико-методологічні підходи зарубіжних учених до проблеми типологізації сучасних економічних систем. Здійснено спробу виявити спільні та відмінні ознаки різних концепцій. Критичний аналіз вказаних підходів дає змогу висловити автору власну наукову позицію.

Ключові слова: сучасні економічні системи, методологія дослідження економічних систем, критерії типологізації економічних систем, порівняння систем.

Вступ. Ключовою проблемою дослідження економічних систем є розробка сучасної, науково обґрунтованої методології їх порівняння. При цьому ми неминуче виходимо на проблему типологізації економічних систем та її взаємозв'язок з власне порівнянням систем. На наше переконання, типологізація і порівняння економічних систем є надзвичайно взаємопов'язаними та взаємопроникними концептуальними дискурсами. Це дає змогу небезпідставно стверджувати, що здійснення типологізації економічних систем вже включає їхнє порівняння. Справді, обґрунтовуючи будь-який варіант типологізації систем і пропонуючи виділяти конкретні їх типи, ми тим самим спираємося на уже проведене загальне теоретичне порівняння економічних систем. Таким чином, типологізація – це перший крок порівняння економічних систем, від якого залежать усі подальші методологічні висновки.

Огляд літературних джерел з досліджуваної проблеми свідчить, що існують різні погляди щодо пріоритетних підходів до типологізації економічних систем. Необхідно зазначити, що нині спостерігаємо зниження уваги у зарубіжній науці до методологічної проблеми типологізації економічних систем або, принаймні, якісні зміни у поглядах на цю проблему. Переважна більшість сучасних зарубіжних дослідників, особливо після розпаду соціалістичного табору та СРСР, в основному зосереджують свою увагу на часткових, емпіричних питаннях, на класифікаціях всередині капіталістичної ринкової економічної системи та аналізують хід економічних трансформацій у постсоціалістичних країнах [3; 4; 5; 6; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15].

Метою написання статті є усебічний аналіз теоретико-методологічних підходів зарубіжних дослідників кінця ХХ – початку ХХІ ст. до проблеми типологізації економічних систем. При цьому ми здійснюємо спробу виявити

спільні та відмінні ознаки різних підходів, виходячи з власної авторської наукової позиції. **Методами** нашого дослідження є насамперед діалектичний, аналіз і синтез, системний, синергетичний, порівняльного аналізу та ін.

Значний внесок до вирішення методологічних проблем економічних систем зробили чимало відомих зарубіжних дослідників. Так, сучасний зарубіжний дослідник Р.Карсон вважає, що право власності "...дає змогу ... відносити економічну систему до того чи іншого типу", при цьому суспільна власність дає можливість розглядати питання обмеженості ресурсів і довкілля [1, С. ix]. На думку цього автора, зміст і вектор розвитку економічної системи визначаються у сфері політики: "З точки зору економічного феномену, політичні рішення суспільства є такими, що формулюють соціоекономічні цілі як безпосередньо, так і опосередковано, й такими, що зумовлюють природу економічної системи", адже "всі рішення, пов'язані з прийняттям і трактуванням законів щодо права власності, вже є політичними рішеннями" [1, С. 73].

Не дивлячись на запропонований критерій типологізації економічних систем – право власності, Р.Карсон, виділяючи історичні типи соціалістичних економічних систем, застосовує у якості критерію особливості поєднання плану і ринку. Так, відповідно до цього критерію соціалістичні економічні системи, на думку автора, поділяються на такі три типи: 1) централізовано-адміністративна (командна) економічна система; 2) децентралізовано-адміністративна (марксистська) система; 3) ринковий соціалізм [1, С. 193].

Серед сучасних американських дослідників економічних систем виділяється М.Шніцер. Так, цей автор прихильно характеризує концепцію Л.Туроу, згідно з якою можна виділити такі різновиди капіталізму, як 1) індивідуалістичний англосаксонський капіталізм і 2) комунітарний капіталізм у Європі та Японії [15, С. 23]. При цьому вказані типи економічних систем мають свої особливості. Зокрема, для індивідуалістичного капіталізму властиві значні відмінності у доходах, розвиток підприємництва, відповідальність кожної особи за свій власний успіх. У суспільній свідомості панує принцип, за яким життя – це конкурентна боротьба, де перемагає сильніший, а не слабший; люди не зобов'язані бути вірними компанії, вони мають право залишити її заради роботи з вищою оплатою. І навпаки, компанії не почуваються зобов'язаними щодо своїх працівників – їх можуть звільнити з настанням скрутних часів: ні власники, ні працівники не винні один одному нічого [15, С. 24].

Домінуючою цінністю комунітарного капіталізму є почуття задоволення від участі у спільному процесі на противагу індивідуальному. Як пише М.Шніцер, "за комунітарної ідеології роль держави значно розширюється: вона бере участь у стимулюванні економічного зростання і забезпеченні програм соціального захисту, а також у суспільних інвестиційних проектах на зразок професійного навчання. У таких країнах рідше змінюють місце роботи й частіше залишаються вірними працедавцям, які, у свою чергу, більше дбають про професійне перенавчання і колективну працю. Компанії опрацьовують довготермінову стратегію і часто функціонують як частина групи. Може існувати також тісна співпраця між компаніями й державою. Комунітарний капіталізм є наслідком своєрідного культурно-історичного розвитку Європи та Японії, де держава традиційно відіграє важливу роль в економічному розвитку" [15, С. 24-25].

Як ми зазначали, М.Шніцер прихильно характеризує розглянуту концепцію Л.Туроу, проте віддає перевагу іншому підходу, що поділяє капіталістичні системи

на три різновиди. Отже, на думку М.Шніцера, сучасні капіталістичні економічні системи можна поділити на такі основні типи: 1) відносно вільна ринкова система США; 2) соціально-ринковий капіталізм Європи; 3) державно-керований капіталізм Японії та ін. країн Східної Азії [15, С. 25]. Запропонована М.Шніцером типологізація економічних систем досить повно характеризує економічні системи розвинутих країн світу. Справді, за ключовими ознаками сучасні національні економіки можна згрупувати у три описані типи: 1) відносно вільна ринкова система США; 2) соціально-ринковий капіталізм Європи; 3) державно-керований капіталізм Японії та ін. країн Східної Азії. Хочемо зауважити, що основою наведеної типологізації економічних систем фактично є, на наш погляд, панівні цінності й форма політичного правління, хоча сам автор жодного разу не підкреслює цього.

Водночас обґрунтована М.Шніцером типологізація економічних систем не позбавлена недоліків. Насамперед поза увагою залишилася значна група постсоціалістичних країн, які характеризуються перехідною економікою, глибокими системними суспільними змінами, а інколи й становленням власної державності (зокрема, незалежні держави, що постали після розпаду СРСР) і перебувають у пошуку оптимальної соціально-економічної моделі своєї стратегічної трансформації. Крім того, дана типологізація не охоплює чимало менш розвинутих країн з ринковою системою, а також країни "третього світу".

Сучасний зарубіжний дослідник Р.Гілпін обґрунтовує три критерії типологізації економічних систем. Зокрема, він зазначає: "Три принципових компоненти національних суспільств відрізняють їхні економічні системи у сучасному світі. Першим компонентом національної економічної системи є соціальна і політична мета або цілі, які економіка намагається досягти... Другим компонентом є роль держави в економіці... Третім компонентом є система корпоративного управління і промислової структури" [6, С. 414]. Проте, на жаль, згаданий автор не розвиває свій методологічний підхід і не пропонує конкретного варіанту типологізації економічних систем, а обмежується загальною характеристикою американської та японської економічних моделей [6].

Сучасні зарубіжні економісти П.Холл та Д.Соскайс, досліджуючи "різновиди капіталізму", виділяють три типи капіталістичних економічних систем: 1) ліберальна ринкова економіка; 2) узгоджена ринкова економіка; 3) "проміжний" тип капіталізму [13, С. 19-21].

Зокрема, вони зазначають: "Серед великої кількості країн ОБСЄ шість країн можуть бути визначені як ліберальні ринкові економіки (США, Велика Британія, Австралія, Канада, Нова Зеландія, Ірландія), інші десять – як узгоджені ринкові економіки (Німеччина, Японія, Швейцарія, Нідерланди, Бельгія, Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія, Австрія) та залишається шість країн, у яких важко визначити тип ринкової економіки (Франція, Італія, Іспанія, Португалія, Греція, Туреччина). При цьому досвід останніх років показує, що виходячи з ознак інституцій, можна виділити ще один тип капіталізму, який деколи називають "проміжним", що характеризується великим аграрним сектором і екстенсивним державним втручанням. Він відзначається неринковою координацією у сфері корпоративних фінансів, але більш ліберальною організацією в сфері трудових відносин" [13, С. 19-21].

П.Холл та Д.Соскайс, обґрунтовуючи головний критерій запропонованої ними типологізації сучасних капіталістичних систем, пишуть: "Присутність інституційного доповнення визначає різницю між ліберальною і узгодженою ринковою економікою" [13, С. 17].

Як впливає зі слів згаданих дослідників, крім трьох типів капіталістичних економічних систем, вони виділяють ще шість країн, для яких їм "...важко визначити тип ринкової економіки (Франція, Італія, Іспанія, Португалія, Греція, Туреччина)" [13, С. 21]. А в цілому П.Холл та Д.Соскайс нагадують М.Шніцера у тому сенсі, що вони також залишили поза увагою значну групу постсоціалістичних країн з перехідною економікою, де відбуваються докорінні системні зміни.

Сучасні зарубіжні дослідники Б.Еббінгхаус та Ф.Манов виділяють два основні "різновиди капіталізму": 1) узгоджена ринкова економіка (головні приклади: Німеччина, Японія); 2) неузгоджена ринкова економіка (головні приклади: США, Велика Британія) [3, С. 5].

При цьому визначальними критеріями запропонованої типологізації капіталістичних економічних систем згадані автори вважають: 1) фінансове і економічне управління; 2) виробничу систему; 3) менеджмент і трудові відносини; 4) набуття кваліфікації і працевлаштування [3, С. 5].

Водночас, як підкреслюють Б.Еббінгхаус та Ф.Манов, "на практиці деякі економічні системи є гібридними випадками, які розміщені між або навіть осторонь двох концептуальних полюсів узгодженої та неузгодженої ринкової економіки" [3, С. 6].

Розглянута концепція типологізації економічних систем нагадує проаналізований вище методологічний підхід П.Холла і Д.Соскайса, хоча Б.Еббінгхаус та Ф.Манов спираються на специфічний набір критеріїв своєї типологізації. Зокрема, обидві концепції виділяють "проміжний" (П.Холл, Д.Соскайс) чи "гібридний" (Б.Еббінгхаус, Ф.Манов) тип капіталістичної економічної системи і, на жаль, повністю залишають поза увагою постсоціалістичні країни з перехідною економікою.

Висновки. На наш погляд, перспективою подальших досліджень проблеми типологізації сучасних економічних систем є узагальнення зарубіжного наукового досвіду та врахування вагомості української економічної наукової традиції у цій царині економічної теорії, що дало б змогу комплексно, у вигляді "синтезу" сформулювати методологічну основу сучасної типологізації економічних систем на порозі третього тисячоліття.

-
1. Carson R. Comparative Economic Systems. - 2nd ed. - Armonk, N.Y., London: M.E.Sharpe, 1997. - Vol. 1. - 269 p.
 2. Comparative Economic Systems: Models and Cases / Ed. by M.Bornstein. - 6th ed. - Homewood; Boston: Irwin, 1989. - 499 p.
 3. Comparing Welfare Capitalism. Social Policy and Political Economy in Europe, Japan and the USA / Ed. by B.Ebbinghaus and Ph.Manow. - London: Routledge, 2001. - 284 p.
 4. Estrin S., Rosevear A. Enterprise Performance and Corporate Governance in Ukraine // Journal of Comparative Economics. - 1999. - Vol. 27. - Issue 3. - P. 442-458.
 5. Fan Ch., Overland J., Spagat M. Human Capital, Growth, and Inequality in Russia // Journal of Comparative Economics. - 1999. - Vol. 27. - Issue 4. - P. 618-643.
 6. Gilpin R. Economic Evolution of National Systems // International Studies Quarterly. - 1996. - Vol. 40. - Issue 3. - P. 411-431.
 7. Kocenda E. Macroeconomic Convergence in Transition Countries // Journal of Comparative Economics. - 2001. - Vol. 29. - Issue 1. - P. 1-23.
 8. Lenel H.O. Walter Eucken (1891-1950) // Klassiker des oekonomischen Denkens. - Munchen, 1989. - Band 2. - S. 292-311.

9. Li Sh., Li S., Zhang W. The Road to Capitalism: Competition and Institutional Change in China // Journal of Comparative Economics. - 2000. - Vol. 28. - Issue 2. - P. 269-292.
10. Reforming the State: Fiscal and Welfare Reform in Post-Socialist Countries / Ed. by J.Kornai, S.Haggard, R.Kaufman. - Cambridge: Cambridge University Press, 2001. - 284 p.
11. Seligar B. Toward a More General Theory of Transformation // Eastern European Economics. - 2002. - Vol. 40. - No. 1. - P. 36-62.
12. Spulber N. Redefining the State: Privatization and Welfare Reform in Industrial and Transitional Economies. - Cambridge: Cambridge University Press, 1997. - 254 p.
13. Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage / Ed. by P.Hall and D.Soskice. - N.Y., Oxford: Oxford University Press, 2001. - 540 p.
14. Аслунд А. Розбудова капіталізму. Економічні перетворення у країнах колишнього Радянського блоку / Андерс Аслунд ; [пер. з англ. Т.Андрусевич]. — К. : Дух і Літера, 2003. — 636 с.
15. Шніцер М. Порівняння економічних систем / Мартін Шніцер ; [пер. з англ. Т.Андрусевич]. - К. : Основи, 1997. - 519 с.

TIPOLOGIZATION OF ECONOMIC SYSTEMS IN INTERPRETATIONS OF FOREIGN RESEARCHERS

B.Kul'chyts'kyj

Ivan Franko National University of Lviv, Svobody Ave., 18. UA-79008 Lviv, Ukraine

E-mail: kulchytskyj@lycos.com

In article theory-methodological approaches are analysed of foreign scientists to the problem of the tipologization of modern economic systems. An attempt is carried out to expose general and excellent signs of different conceptions. The critical analysis of the indicated approaches enables to express own scientific position to the author.

Keywords: modern economic systems, methodology of research of the economic systems, criteria of the tipologizatsii economic systems, comparison of the systems.

ТИПОЛОГИЗАЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ В ИНТЕРПРЕТАЦИЯХ ЗАРУБЕЖНЫХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ

Б.Кульчицкий

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

79008 г. Львов, проспект Свободы, 18

E-mail: kulchytskyj@lycos.com

В статье анализируются теоретико-методологические подходы зарубежных ученых к проблеме типологизации современных экономических систем. Осуществлена попытка выявить общие и отличные признаки разных концепций. Критический анализ указанных подходов дает возможность выразить автору собственную научную позицию.

Ключевые слова: современные экономические системы, методология исследования экономических систем, критерии типологизации экономических систем, сравнение систем.